

ὁ κ. Βίνον παρατηρεῖ, ἠλλείψει ἐτέρου τεκμηρίου, ὅτι οὗτος ἔζησε πρὸ τοῦ 893 καὶ τοῦτο διότι κατὰ τὸν χρόνον τοῦτον ἀπεβίωσεν Ἰωσήφ ὁ Ὑμνογράφος.

Ἡ ἀξία τῆς περισπουδάστου ταύτης πραγματείας τοῦ κ Βίνον δὲν ἔγκαιται μόνον ἐν τῇ νέᾳ θεωρίᾳ περὶ τοῦ τρόπου τῆς χρησιμοποίησεως τῶν Συναξαρίων, οὐδ' εἰς τὴν ἐπιτυχῆ ἐπίλυσιν διαφόρων προβλημάτων ἀφορώντων εἰς τὴν βιογραφίαν τοῦ πρώτου τοῦ Ἁγίου ὄρους μοναστοῦ, ἀλλ' ἐν τῇ παραθέσει πολυαριθμοτάτων παραπομπῶν, αἱ πλεῖστοι τῶν ὁποίων ἐξ ἀνεκδότων κειμένων προέρχονται. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἂν ἡ ὄντως πολῦτιμος καὶ διδακτικωτάτη αὕτη μελέτη μετεφράζετο ἑλληνιστί.

I. ΠΑΠΑΔΟΠΟΥΛΟΣ

Elpidio Mioni, Romano il Melode, Saggio critico e dieci inni inediti—G. B. Paravia et C. Torino 1937 σ. 233.

Ἡ πνευματικὴ τοῦ Ρωμανοῦ κληρονομία, ἡ εἰς τοὺς κώδικας ἀποκειμένη καὶ τμηματικῶς τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Καρθηναλίου Πίτρα τῷ 1876 εἰς τὰ *Analecta Sacra* δημοσιευθεῖσα, εἶτα δὲ ὑπὸ τοῦ Krumbacher καὶ τοῦ P. Maas καὶ ἄλλων πλουτισθεῖσα καὶ γνωστὴ γενομένη, διὰ τῆς ἐκδόσεως δέκα νέων ἀνεκδότων ὕμνων ὑπὸ τοῦ Ἑλπιδίου Μιόνη ἐκ τοῦ Πατμακοῦ κώδ. 213 ἀποβαίνει ἔτι πολυτιμότερα καὶ ἐνισχύει τὴν περὶ τοῦ Ρωμανοῦ ἐξενεχθεῖσαν γνώμην ὡς ὑπάτου μελωδοῦ καὶ ποιητοῦ ὄχι μόνον τῆς ὀρθοδόξου ἐκκλησίας, ἀλλὰ καὶ παντὸς τοῦ χριστιανικοῦ κόσμου.

Τῆς ἐν λόγῳ ἐκδόσεως προηγεῖται ἐκτενὴς εἰσαγωγή (σ. 1—68), διηρημένη εἰς 6 Κεφάλαια, ἐν οἷς ὀρθῶς ὀρίζεται ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τοῦ Ρωμανοῦ, ὁ ἔκτος αἰὼν, καὶ ἐπιφέρονται τὰ γνωστὰ πενιχρὰ βιογραφικὰ σημειώματα περὶ τοῦ ποιητοῦ (σ. 1—10), ἐρευνᾶται ἡ ὀνομασία καὶ σημασία τοῦ Κοντακίου, τὴν ὁποίαν δυσκολεύεται ὁ ἐκδότης νὰ ὀρίσῃ, καθορίζονται τὰ ἀπαρτίζοντα τὸ Κοντάκιον στοιχεῖα καὶ μέρη (προοίμιον, ἐφύμνιον, μέτρον, ἦχος, εἰρμός, Κεφ. Β', σ. 10—17), ὑποδεικνύονται αἱ πηγαὶ ἐξ ὧν ἠντλήσῃ τὰς ὑποθέσεις τῶν ὕμνων τοῦ ὀ Ρωμανοῦ (Π. καὶ Κ. Διαθήκη, Ἐφραὶμ ὁ Σύρος, οἱ πατέρες τῆς ἐκκλησίας καὶ οἱ βίοι τῶν ἁγίων (Κεφ. Γ' σ. 18—26), ἐξετάζεται ἡ ποίησις τοῦ Ρωμανοῦ ὡς δροῦμα θρησκευτικὸν τέλειον, κατὰ τὸν ὀρισμὸν τὸν ὀποῖον ἐξήνεγκεν ὀ Bauvy εἰς τὸ ἔργον τοῦ *Poètes et Melodes* (σ. 36), ἐξαίρεται ἡ ἀξία καὶ τέχνη τῆς ποιήσεως τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τὸ ποιητικὸν αὐτοῦ ἐξαίρετον τά-

λαντον, κατὰ τὴν κοινὴν ὁμολογίαν τῶν εἰδικῶς περὶ αὐτοῦ ἀσχοληθέντων (Κεφ. Ε' σ. 46) καὶ ὡς κατακλείς ἐπιφέρεται κατάλογος τῶν 14 περισωθέντων ἐν τῇ Ἀνατολῇ καὶ τῇ Δύσει κυριωτέρων κωδίκων τῶν περικλειόντων ἔργα τοῦ Ρωμανοῦ, τῶν ὁποίων γίνεται ἀπόπειρα κατατάξεως καὶ ἐξαρτήσεως ἀπὸ πρωτοτύπου (μὴ ὑπάρχοντος μηδὲ σφζομένου, Κεφ. ΣΤ' σ. 53—68) ἀνευ θετικοῦ ἀποτελέσματος, διότι τὸ ἀρχικὸν πρωτότυπον ἀπωλέσθη, οἱ δὲ σφζόμενοι ἀρχαιότεροι κώδικες, ὡς ὁ τῆς Λαύρας Γ 27, τοῦ Βατοπεδίου 1041 καὶ ὁ Σιναϊτικὸς 925 μόνις ἀνάγονται εἰς τὸν 1' αἰῶνα, καὶ ἡ μεταξὺ τούτων διαφορὰ εἶναι τοσαύτη ὥστε νὰ μὴ ἐπιτρέπη τὸν ἀκριβῆ καθορισμὸν τῆς συγγενείας αὐτῶν πρὸς τὸ ἀρχέτυπον.

Εἰς τὰ 6 τῆς εἰσαγωγῆς Κεφάλαια περιέκλεισεν ὁ ἐκδότης ὅσα περὶ τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τοῦ ἔργου αὐτοῦ ἦσαν ἐκ τῶν προηγουμένων ἐργασιῶν τῶν περὶ αὐτοῦ ἀσχοληθέντων γνωστά, χωρὶς νὰ προκύψῃ νέον τι στοιχεῖον πρὸς συμπλήρωσιν τῶν πολλῶν κενῶν, ἅτινα ἀναμένουσι τὴν πλήρωσιν εἰς τὰ χάσματα καὶ ἀπορούμενα τοῦ Ρωμανοῦ.

Μετὰ τὴν εἰσαγωγὴν καὶ τὴν παράθεσιν φωτογραφικοῦ ἀποτυπώματος μιᾶς σελίδος ἐκ τοῦ Πατριμακοῦ κώδ. ἐξ οὗ ἡ ἔκδοσις, ἀκολουθοῦσι τὰ δέκα ἀνέκδοτα Κοντάκια τοῦ Ρωμανοῦ εἰς διαφόρους ἑορτάς καὶ περιστάσεις. 1) Κοντάκιον εἰς τὸν ἅγιον Θεόδωρον τῷ Σαββάτῳ τῆς α' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν (τοῦ Κοντακίου τούτου ἐξέδωκεν ὁ Πίτρα ἐπὶ τῇ βάσει τριῶν κωδίκων (ἴδ. *Analecta Sacra A*, 579—81) τὸ προοίμιον καὶ 6 στροφάς). 2) Κοντάκιον τῇ Τετάρτῃ τῆς γ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν «ψαλλόμενον εἰς ἕκαστον σεισμὸν καὶ ἐμπρησμόν». (Τοῦ Κοντακίου τούτου ἑννέα στροφαὶ ἐδημοσιεύθησαν ὑπὸ τοῦ Maas ἐν *Byzantinische Zeitschrift* 1906 σ. 2—6, 316—319, 390—403, 409—425). 3) Κοντάκιον τῆς γ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν «ἄδόμενον εἰς τὸν Νῶε». (Τούτου τὸ προοίμιον μετὰ τριῶν στροφῶν ἐδημοσίευσεν ὁ Πίτρα ἐνθ' ἄνωτ. σ. 451—453). 4) Κοντάκιον τῇ Κυριακῇ τῆς δ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν «ἄδόμενον εἰς θυσίαν Ἀβραάμ». 5) Κοντάκιον τῇ Τετάρτῃ τῆς ε' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν. 6) Κοντάκιον τῇ Πέμπτῃ τῆς ε' ἑβδομάδος «κατανυκτικὸν ψαλλόμενον ἡνίκα καὶ ὁ μέγας κανὼν ἄδεται». 7) Κοντάκιον τῇ Κυριακῇ τῆς ε' ἑβδομάδος «κατανυκτικὸν ἄδόμενον εἰς τὸν Ἰσαὰκ ὅτι εὐλόγησε τὸν Ἰακώβ». 8) Κοντάκιον τῇ Τετάρτῃ τῆς ς' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν «κατανυκτικὸν εἰς πλούσιον καὶ τὸν Λάζαρον». 9) Κοντάκιον τῷ Σαββάτῳ τῆς ς' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν «ἄδόμενον εἰς τὸν δίκαιον καὶ τετραήμερον Λάζαρον» καὶ 10) Ἔτερον Κοντάκιον «εἰς τὸν ὄσιον καὶ δίκαιον Λάζαρον τὸν τετραήμερον». (Τούτου ἐξέδωκεν ὁ Πίτρα (ἐνθ. ἄνωτ. σ. 473—475) τὸ προοίμιον καὶ 5 μόνον στροφάς, τὴν α', β', γ', δ', ιη'.

Καὶ τὰ δέκα ταῦτα ἀριθμηθέντα Κοντάκια φέρουσιν εἰς τὴν ἀκρο-

στιχίδα τὸ ὄνομα τοῦ Ρωμανοῦ ἐπομένως οὐδεμία ἀμφιβολία ὅτι εἶναι γνήσια τούτου ποιήματα. Ὁ ἐκδότης ἠκολούθησε πιστῶς τὸ κείμενον τοῦ Πατριακοῦ κώδ. δημοσιεύσας τοῦτο ὡς ἔχει ἄνευ συμπληρώσεως τῶν κενῶν οὐδὲ διορθώσεων τῶν ὀρθογραφικῶν σφαλμάτων ἐξ ὧν γέμει τὸ χειρόγραφον.

Ἐκ τῶν δέκα τούτων Κοντακίων σπουδαιότατον εἶναι τὸ ὑπ' ἀριθ. 2, ἥτοι τὸ ψαλλόμενον εἰς σεισμόν καὶ ἐμπρησμόν. Ἐν τούτῳ καθορίζεται ἀσφαλῶς ἡ ἐποχὴ τῆς ἀκμῆς τοῦ Ρωμανοῦ καὶ περιγράφονται μετὰ σαφηνείας ἡ στάσις τοῦ Νίκα ὑπ' αὐτοῦ ὡς αὐτόπτου καὶ μάρτυρος καὶ τὰ φοβερὰ δεινὰ τὰ ὁποῖα ἔπληξαν τοὺς κατοίκους τῆς πρωτευούσης, ἥτοι ὁ προηγηθεὶς τῆς στάσεως σεισμός, οἱ ἐπακολουθήσαντες τὸν ἐμφύλιον σπαραγμόν φόνοι, ὁ ἐμπρησμός τῆς πόλεως καὶ τῶν δύο μεγάλων καὶ περιφανῶν αὐτῆς ναῶν, τῆς Ἁγίας Σοφίας καὶ τῆς Ἁγίας Εἰρήνης, κτίσματα ἀμφοτέρωθεν τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου. Τὰ μεγάλα καὶ ἱστορικά ταῦτα γεγονότα, τὰ ὁποῖα περιγράφει ὁ Ρωμανὸς μετὰ δραματικῆς τέχνης, ἦσαν πρόσφατα εἰς τὴν μνήμην τῶν ἀκροατῶν του «καὶ ἡ μνήμη τούτων ἠχμαλώτιζε τὸν νοῦν καὶ τὴν διάνοιαν αὐτοῦ καὶ ὀκνηροτέρα τὴν γλῶτταν ἐποίει πρὸς τὴν διήγησιν» (στροφὴ ιε', 318). Οὐχ' ἦττον ὁμως δι' ὀλίγων στίχων ἐπαναφέρει εἰς τὴν μνήμην αὐτῶν τὰ προσφάτως λαβόντα χώραν καὶ προτρέπει αὐτοὺς εἰς μετάνοιαν λέγων· «Μίαν δευτέραν τὴν πληγὴν ὁ κτίστης ἐπιφέρων, ἀνθρώπους δὲ εὐρίσκων κρείττους μὴ γενομένους, ἀλλὰ καὶ χεῖρους ἑαυτῶν, τότε ἀθυμίαν ἐπιφέρει εἰς αὐτὴν τὴν τράπεζαν τῆς χάριτος· καυθῆναι συγχωρήσας τὰ ἅγια τὰ τῆς ἐκκλησίας... καὶ ἐξεχέτο ὁ θρῆνος τοῦ πλήθους ἐν πλατείαις τε ὁμοῦ καὶ ἐκκλησίαις· τὰ πάντα γὰρ τὸ πῦρ διέφθειρε» (στροφὴ ιδ'). «Τὸ πῦρ μὲν γὰρ ταῖς ὕλαις ἐτρέφετο σπεῦδον διατρέχειν ὑπ' ἀνέμων ἐπιφόβων ὠθούμενον πρὸς τὸ κατακαίειν» (στροφὴ ιε'). «Νεφέλης δίκην μὲν τὸ πῦρ ἐν ὄλῳ τῷ ἀέρι ἐκτύπει ἐξαστράπτει καὶ πάντα καταφλέγει ἤχον καὶ φόβον ἐμποιοῦν· οὐκ ἀνέμοις εἶκον ἐναντίοις καὶ πολλοῖς, οὐχ' ὕδατα φοβούμενον, πρὸς τούτοις δὲ τὸ ὕδωρ ἐγείρετο τὸ ἐν τῇ θαλάσῃ, τῶν ἀνθρώπων δὲ αἱ χεῖρες ἀνόνητοι πρὸς ἐπικουρίαν. ἀντέτεινεν αὐτοῖς τὸ πῦρ καὶ ἐνίκα καὶ ἡ θάλασσα αὐτὴ ἐφιλονέκει. ἐκόλυε γὰρ τοὺς φεύγειν ἐπειγομένους. ὅμως ἴν' εἶπω συνελὼν πάντα τὰ ἐν τῷ ἄστει σὺν καὶ ταῖς ἐκκλησίαις ἅμα τῷ παλατίῳ πάσης ἐλπίδος ἦν ἐκτὸς ὅσον ἐπ' ἀνθρώποις» (στροφὴ ις' καὶ ιζ'). Καὶ ἐξακολουθεῖ· «ὑπὸ μὲν τούτων τῶν δεινῶν κατείχετο ἡ πόλις καὶ θρῆνον εἶχε μέγαν. Σὺν τούτοις δὲ εἰκότως ἐπηύχετο καὶ ὁ βασιλεύων, σὺν τούτῳ δὲ σύνευνος ἡ τούτου, δὸς μοι βοῶν σωτήρ ὡς καὶ τῷ Δαυίδ σου τοῦ νικῆσαι Γολιάθ· σοὶ γὰρ ἐλπίζω... Ὅτε δὲ ἤκουσε Θεὸς φωνῆς τῆς τῶν κραζόντων καὶ τῶν βασιλευόντων καὶ ἔδωκε τῷ ἄστει τοὺς φιλανθρώπους οἰκτιρομούς, ὀδυρμὸς πικρὸς γὰρ

ἐγεγόνει δι' αὐτοὺς ἀναιρεθέντας ξίφεσι. γυναῖκες χηρεῖαν ὠδύροντο, παῖδες ὄρφανίαν, οἱ πατέρες ἀτεκνίαν, οἱ σύγγονοι στέρησιν συναίμων. ἄλλοι ἀπώλειαν ἐθρήνουν πραγμάτων, καὶ τὸ πένθος ἦν κοινὸν πάσῃ τῇ πόλει· ἔκειτο χαμαὶ ὁ θρόνος τῆς ἐκκλησίας» (ἡ Ἁγία Σοφία) (στρ. ιη', ιθ'). Καὶ κατακλείει τὴν εἰκόνα τῆς μεγάλης συμφορᾶς διὰ τῶν ἐξῆς συγκινητικῶν παραπόνων· «Ψαλμοῖς ἐγέραιρον ποτὲ Σοφίαν καὶ Εἰρήνην δυνάμεις τὰς ἐνδόξους τῆς ἄνω πολιτείας οἱ τοῦ βαπτίσματος υἱοί. ἔβλεπον δὲ ἄρτι τοὺς ναοὺς τοὺς ἱεροὺς κειμένους εἰς τὸ ἔδαφος. τὸ κάλλος τὸ ἐκ τούτων τὸ ἐνδοξον πλήρες ἦν σαπρίας· ὁ δὲ τόπος ὁ ἐκλάμπων φαιδρότητα φόβον νῦν ἠπείλει· ἀπήστραπτε ποτὲ τὸ φῶς ἐκ τοῦ κάλλους, ἀπεδίωκε νυκτὶ τὸ πῦρ τοὺς ὀρῶντας» (στρ. κ').

Ἴδου ὅποια δεινὰ ὑπέστη ἡ πόλις ἐπὶ τῆς βασιλείας τοῦ Μ. Ἰουστινιανοῦ περιγραφόμενα μετὰ τοσοῦτου λυρισμοῦ ὑπὸ τοῦ ταῦτα ἐπιζήσαντος Ρωμανοῦ καὶ διὰ τὰ ὅποια ἀναγράφει ἡ πόλις εὐχαριστήρια ὡς λυτρωθεῖσα αὐτῶν. Δις ὁ ποιητὴς ἐν τῷ ὕμνῳ τούτῳ ἐπαναλαμβάνει τὴν λέξιν «δεινὰ» ἐν σελ. 99,882 «ὑπὸ μὲν τούτων τῶν δεινῶν κατείχετο ἡ πόλις» καὶ ἐν σελ. 105,551 «τῶν περιεχόντων δεινῶν ἐξελοῦμε καὶ θεράπευσον ἔμοῦ τὴν ἀθυμίαν». Ἡ λέξις δὲ αὕτη μεταφέρει ἡμᾶς φυσικῶς καὶ ἀβιάστως εἰς τὸ Κοντάκιον τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, ἐν ᾧ ὁ αὐτὸς ποιητὴς διὰ τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς πόλεως ἐκ τῶν δεινῶν ἀναγράφει εἰς τὴν ὑπέρομαχον στρατηγὸν τὰ νικητήρια καὶ προσφέρει εὐχαριστήρια.

Οἱ δύο οὗτοι ὕμνοι τοῦ Ρωμανοῦ, ὁ κατὰ τὴν Τετάρτην τῆς γ' ἑβδομάδος τῶν νηστειῶν ψαλλόμενος καὶ περιγράφων τὴν συμφορὰν τῆς πόλεως κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα, καὶ ὁ τῆς Ἀκαθίστου Ἀκολουθίας, ἔχουσι στενὴν σχέσιν καὶ συγγένειαν· ὁ δεύτερος εἶναι φυσικὴ συνέπεια καὶ συνέχεια τοῦ πρώτου. Ἐπηρεκλούθησαν ἀπροσδόκητα μεγάλα γεγονότα ἐν τῇ πόλει, σεισμός, ἐμφύλιος στάσις, σφαγαὶ τεσσαράκοντα χιλιάδων ἀνθρώπων, καταστροφαὶ ἀνήκουστοι ἐκ τῶν πυρκαϊῶν, θρῆνοι ἀπαράκλητοι χηρῶν καὶ ὄρφανῶν, ζημίαι ἀνυπολόγιστοι ἠθικαὶ καὶ ὕλικαι, κίνδυνος καὶ αὐτοῦ τοῦ θρόνου τοῦ Ἰουστινιανοῦ, τοῦ ὁποίου ἡ τρομερὰ στάσις ὑπέσκαψε τὰ θεμέλια, ὥστε ἦτο ἐπόμενονον ἡ εὐσέβεια καὶ πίστις τοῦ Ρωμανοῦ νὰ ἐκπυρωθῇ εἰς ἐπταπλασίαν κάμινον, καὶ εἰς μὲν τὸν πρῶτον ὕμνον νὰ ἀναπέμψῃ δόξαν εἰς τὸν Χριστὸν διὰ τὴν νίκην (στρ. κδ') καὶ «τὴν λύτρωσιν τοῦ ἄστεως ἀπὸ πάσης ταραχῆς, σεισμοῦ, λιμοῦ καὶ θνήσσεως» (στρ. κε'), εἰς δὲ τὸν δεύτερον, τὸν τῆς Ἀκαθίστου, νὰ ἀναγοράσῃ τὰ νικητήρια καὶ εὐχαριστήρια εἰς τὴν Θεοτόκον ὡς προστάτιδα τῆς πόλεως διὰ τὴν ἀπολύτρωσιν ἐκ τῶν δεινῶν.

Τὴν τοιαύτην στενὴν σχέσιν τοῦ ὕμνου τῆς Ἀκαθίστου μὲ τὰ λαβόντα τότε χώραν ἐν Κ]πόλει κατὰ τὴν στάσιν τοῦ Νίκα ὑπεστήριξα ἐν τῇ πρώτῃ περὶ τοῦ Ρωμανοῦ μελέτῃ μου τῷ 1917 ἐν Θεσσαλονίκῃ (σ. 24)

χωρίς νὰ γνωρίζω τὰ σχετικά δημοσιεύματα τοῦ Maas, καὶ ἐπανάλαβον μετὰ νέων ἀκλονήτων ἐπιχειρημάτων καὶ ἐν δευτέρᾳ κριτικῇ μελέτῃ περὶ τοῦ Ἀκαθίστου ἐν τῇ «Θεολογία» (1929 σ. 257—287), τὰ ὅποια ἐπιβεβαιοῦνται καὶ ἐπικυροῦνται διὰ τῆς ὑπὸ τοῦ Μιονί δημοσιεύσεως τοῦ Κοντακίου εἰς τὴν στάσιν τοῦ Νίκα.

Παραδόξως ὅμως, μεθ' ὅσα εἶπον καὶ ἔγραψα, πρὸ ὀλίγων ἐτῶν (τῷ 1934) ἐνεφανίσθη μελέτη ἐν τῷ «Ἐκκλησιαστικῷ Βήματι» (φυλ. 10—20) τιτλοφορουμένη «Ὁ Ἀκάθιστος ὕμνος, σκέψεις περὶ τοῦ συγγραφέως αὐτοῦ» ἐν ἧ ὁ συντάκτης αὐτῆς καθηγητῆς τῆς Ριζαρείου Σχολῆς κ. Ἀνδρεόπουλος χωρίζει τὸ Κοντάκιον ἀπὸ τοῦ ὅλου ὕμνου, καὶ τὸ μὲν δέχεται γραφὴν ἐπὶ τοῦ Ἡρακλείου, διὰ τὸν λόγον ὅτι ἐπὶ τῆς βασιλείας αὐτοῦ ἐπολιορκήθη ἡ πόλις ὑπὸ τῶν βαρβάρων καὶ ὑπέστη τὰ δεινὰ τὰ ὑπαινισσόμενα δῆθεν ἐν τῷ Κοντακίῳ, τὸν δὲ Ἀκάθιστον ὕμνον βραδύτερον κατὰ τὸν ἕνατον αἰῶνα, καὶ δὴ ὑπὸ τῆς Κασσιανῆς!

Ἡ ἀναίρεσις τῶν ὑποθέσεων ἐφ' ὧν στηρίζεται ὁ συγγραφεὺς θὰ ὑπερέβαινε τὰ ὄρια τῆς προκειμένης κριτικῆς, ἀφοῦ ἄλλως τε ἐγένετο εἰς τὰς δύο προμνησθεῖσας μελέτας μου περὶ τοῦ ἐν λόγῳ ὕμνου, θὰ περιορισθῶ ὅμως εἰς τινὰ νεοφανῆ προσαγόμενά ἐπιχειρήματα τοῦ καθηγητοῦ, διὰ τῶν ὁποίων ἀγωνίζεται νὰ μεταφέρῃ τὸν Ἀκάθιστον ὕμνον εἰς τὸν ἕνατον αἰῶνα.

Καὶ γράφει ὅτι ὁ ποιητῆς τοῦ ὕμνου τὰ σικριτήματα τοῦ Ἰωάννου (στροφὴ ε' Ἀκαθίστου «καὶ ἄλμασιν ὡς ἄσμασιν ἔβόα πρὸς τὴν Θεοτόκον») ἐκλαμβάνων «ὡς φωνὴν καὶ ὁμιλίαν εὐρίσκειται ὑπὸ ἀνατολικὴν ἐπίδρασιν καὶ μάλιστα κατὰ τὸν ἦ καὶ θ' αἰῶνα ὁπότε ἤλθομεν εἰς πυκνοτέρα καὶ συχνοτέρα σχέσιν μὲ τοὺς Ἀραβας».

Ἀτυχέστατον καὶ σαθρὸν τὸ ἐπιχείρημα, ἀναιρούμενον ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ρωμανοῦ, ὅστις εἰς τὰς κινήσεις τοῦ σώματος, εἰς τὰ μέλη τοῦ σώματος, εἰς τὴν περιβολὴν τοῦ σώματος, εἰς πάντα τὰ ἄψυχα διὰ τῆς φαντασίας προσδίδει φωνὴν καὶ γλῶσσαν καὶ στόμα, ἵνα παραστήσῃ ζωηροτέρα τὴν ἔκφρασιν. Ἴδου τί λέγει εἰς τοὺς ὕμνους του: «Καὶ οὐρανὸς σε πᾶσιν ἐκήρυξεν ὡσπερ στόμα τὸν ἀστέρα προβαλλόμενος σωτήρ» καὶ πάλιν εἰς ἀνέκδοτον ὕμνον του: «Ἐν ἀρρήτῳ φαιδρότητι φανεῖς ταῖς Μυροφόροις ἄγγελος καὶ χαρᾶς περικείμενος σύμβολα τῇ στολῇ πρὸ τῶν λόγων ἐφθέγγετο». (Πρβλ. καὶ Κοντάκιον τοῦ Πάσχα ἐν «Γρηγορίῳ Παλαμᾷ» Α. 38 στροφὴ κα'). Καὶ ὅπως διὰ τῶν ἀλμάτων τὸ βρέφος ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς Ἐλισάβετ ὡς δι' ἁσμάτων ἔβόα πρὸς τὴν Θεοτόκον, ὡς φέρεται εἰς τὸν Ἀκάθιστον, οὕτως ὁ ἐπὶ τοῦ τάφου ἄγγελος διὰ τῆς ἀπαστραπτούσης αὐτοῦ στολῆς ἐφθέγγετο, οὕτως ὁ οὐρανὸς διὰ τοῦ ἀστέρος ἐκήρυττε τὴν γέννησιν τοῦ Χριστοῦ.

Ἡ τοιαύτη προσωποποίησης τῶν ἀψύχων εἶναι συνηθεστάτη παρὰ

τῷ Ρωμανῷ. Ἐν τῷ Κοντακίῳ αὐτοῦ εἰς τὸν Λάζαρον (ἔκδ. *Mioni* σ. 206 στροφὴ η', θ', ι', ια', κέξ.) λαμβάνει χώραν θαυμασίος διάλογος μεταξὺ τοῦ ἄδου καὶ τοῦ θανάτου, ἐν ᾧ ὁ ἄδης ἀκούσας «τῶν ποδῶν τοῦ Ἰησοῦ τὸν κτύπον» ἐρωτᾷ τὸν θάνατον· «τίνες οὗτοι οἱ πόδες οἱ πατήσαντες τὴν κεφαλὴν μου» καὶ ἀπαντᾷ ὁ θάνατος· «οἱ πόδες γὰρ ὧν ἀκούεις τὴν φωνὴν ἀφορῶ ἀπειλοῦντός ἐστι, βήματα μὲν ἐμβροιωμένου, κατὰ σοῦ δὲ ὀργιζομένου» καὶ παραινεῖ αὐτὸν νὰ νουθετήσῃ τὴν γαστέρα του «ἦν οὐκ ἐχόρτασεν ἕως τοῦ νῦν». Ἡ παρομοίωσις τῆς φωνῆς τῶν ἄλμάτων τοῦ Ἀκαθίστου καὶ τῆς φωνῆς τῶν ποδῶν τοῦ Ἰησοῦ ἐν τῷ ἄδῃ εἶναι προφανῆς καὶ προσεπικυροῖ τὴν στενὴν συγγένειαν τῶν δύο ὕμνων, ὧν εἰς καὶ ὁ αὐτὸς ποιητής, Ρωμανὸς ὁ Μελωδός. Ἐν τῷ αὐτῷ Κοντακίῳ εἰς τὸν Λάζαρον (στροφὴ ζ') λέγει ὁ Ρωμανὸς ὅτι, ὅταν ὁ Κύριος ἀνήγγειλεν εἰς τοὺς μαθητάς του ὅτι Λάζαρος κεκοίμηται καὶ πορεύομαι ἀναστήσαι αὐτόν, οὗτοι μὴ κατανοήσαντες ὅτι ὁ Κύριος κοίμησιν εἶπε τὸν θάνατον «διένευον πρὸς ἀλλήλους *χειρὶ λαλοῦντες καὶ τῇ κορυφῇ*». Βεβαίως οὔτε οἱ πόδες, οὔτε αἱ χεῖρες, οὔτε τὰ ἄλματα τοῦ βρέφους ἐν τῇ κοιλίᾳ τῆς μητρὸς, οὔτε ἡ κεφαλὴ ἐλάλουν, οὔτε τὰ ἐντάφια, οὔτε ὁ λίθος τοῦ μνήματος κραζεῖ ὡς λέγει ἐν τῷ Κοντακίῳ τοῦ Μ. Σαββάτου ὁ Ρωμανός· «Ἴδου τὰ ἐντάφια αὐτοῦ ἐν τῷ μνημείῳ βοῶσι καὶ ὁ τάφος μαρτύρεται» (στροφ. ζ') Καὶ πάλιν (στροφ. η' αὐτόθι) «Ἄνω κραζεῖ ὁ λίθος καὶ τὰ ἐντάφια κάτω». (Ἰδ. ἡμετέραν ἔκδοσιν ἐν τῷ «Ἀποστόλω Βαρνάβᾳ» τῆς Κύπρου 1932.) Κατὰ ταῦτα καὶ ὁ Δαμασκηνὸς ἐμελώδησε τὰ γνωστὰ τῆς Παρακλητικῆς «κἂν ὑμεῖς σιγήσητε τοῦ Κυρίου τὴν ἔγερσιν οἱ λίθοι κεκραξόνται μάλιστα ὁ ἀνακλισθεῖς ἐκ τοῦ μνήματος» (ἤχος Δ', στιχ. τῶν Αἰνων).

Ἄτυχέστατον καὶ σαθρὸν καὶ τὸ ἐπιχείρημα ὅτι μόνη ἡ Κασσιανὴ καὶ ὁ ποιητής τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου μεταχειρίζονται τὴν λέξιν *εἶδωλον* «τὴν ὁποῖαν εἰς 100 σχεδὸν τροπάρια προηγουμένων αἰώνων οὐδαμοῦ εὔρεν». Ἄλλ' ἡ λέξις *εἶδωλον* ἢ πολλάκις παρὰ τῷ Δαμασκηνῷ ἀπαντῶσα (ἴδ. *Σωφρονίου Ἐδοστραιάδου*, Ποιηταὶ καὶ Ὑμνογράφοι τῆς ἐκκλησίας τ. Α', 114, 112· 298, 96· 319, 253) εἶναι συνηθεστάτη καὶ μυριόλεκτος εἰς τὰ Κοντάκια τοῦ Ρωμανοῦ. Ἐν τῷ Κοντακίῳ εἰς τοὺς τρεῖς παῖδας λέγει (στροφὴ κς') «ὁ εἰς τὸν κόσμον μέλλων ἔρχεσθαι καὶ σβεννύειν τὴν τῶν *εἰδώλων* γένεσιν . . . αὐτὸς καὶ νῦν ᾤφθη καὶ τῶν μελλόντων γενέσθαι τὴν εἰκόνα ὑπέδειξεν ἡμῖν». Καὶ πάλιν εἰς τὸ Κοντάκιον τῆς ιβ' Ἀυγούστου (στροφὴ γ') «ἤπλωτο πλάνη ἢ τῶν *εἰδώλων*». Τρεῖς δὲ ἐπαναλαμβάνεται ἡ λέξις εἰς τὸ Κοντάκιον τοῦ Ἁγίου Θεοδώρου (*Mioni* σ. 71), τὸ φέρον ἀκροστιχίδα «ὁ ὕμνος Ρωμανοῦ εἰς τὸν ἅγιον Θεόδωρον» ἐν τῇ β' στροφῇ «Μαξιμίνου λοιμοῦ βασιλεύοντος πᾶσα κτίσις *εἰδώλοις* ἑτέρεπετο» ἐν τῇ σ' στροφῇ «Σύννοους ἦν ραθυμῶν ὁ παράνομος καὶ ἐτρύχετο ἐπὶ τῷ δράματι ὅτι πῶς ἡ θεὰ συναπώλετο τοῖς ἀψύχοις *εἰδώλοις* αἰφνίδιον».

καὶ ἐν τῇ κγ' στροφῇ «Ἐπερζέσας θυμῷ ἀνεκράυγασεν εἰσαχθῆναι τοὺς φίλους τοῦ μάρτυρος ὅπως ἴδωσι τὴν εἰδώλων ἐρήμωσιν». Καὶ ἐν τῷ Κοντακίῳ τῶν Βαίων (στρ. γ') «τὰ εἰδῶλα αὐτῶν κατέπεσον πάλοι» (τῶν Αἰγυπτίων δηλαδή). Τὴν αὐτὴν ἔννοιαν ἐκφράζει καὶ εἰς τὸν Ἀκάθιστον ἐν οἷς λέγει· «Λάμπας ἐν τῇ Αἰγύπτῳ φωτισμὸν ἀληθείας ἐδίωξας τοῦ ψεύδους τὸ σκότος· τὰ γὰρ εἰδῶλα ταύτης (τῆς Αἰγύπτου) σωτὴρ μὴ ἐνέγκαντά σου τὴν ἰσχὺν πέπτωκεν». Καὶ εἰς τὰ δύο ποιήματα μὲ τὰς αὐτὰς λέξεις μίαν καὶ τὴν αὐτὴν ἐκφράζει ἔννοιαν ὁ Ρωμανός· οὐδεὶς δὲ λόγος συντρέχει νὰ ἀποδώσωμεν τὸν Ἀκάθιστον εἰς τὴν Κασσιανὴν διὰ μόνην τὴν συνάντησιν μεταξὺ τῶν ποιημάτων αὐτῆς τῆς λέξεως *εἰδῶλον*, κοινῆς εἰς πάντας τοὺς πρὸ αὐτῆς καὶ συγχρόνους ποιητὰς.

Ἄτυχεστάτη καὶ ἀστήρικτος εἶναι καὶ ἡ παρομοίωσις τῆς πλοκῆς καὶ κατασκευῆς τῶν στίχων τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου μὲ τὴν ποιήσιν τῆς Κασσιανῆς καὶ ἰδίως μὲ τὰ δύο αὐτῆς ἰδιόμελα τῆς ιγ' καὶ κε' Δεκεμβρίου· Οὐδεμία σύγκρισις, οὐδεμία ὁμοιότης μεταξὺ τῶν δύο ποιητῶν, οὔτε «ὁ ἴδιος Νοῦς, οὔτε ἡ ἴδια ψυχὴ εἰς τὴν κατασκευὴν καὶ ποιητικὴν σύνθεσιν τῶν στίχων»· ἀπέχουσι καὶ διαφέρουσι τόσον ἀπ' ἀλλήλων καὶ κατὰ τὸν νοῦν καὶ κατὰ τὴν ψυχὴν καὶ κατὰ τὴν τέχνην καὶ κατὰ τὴν σύνθεσιν καὶ κατὰ τὸν παλμὸν καὶ κατὰ τὴν ποιήσιν, ὅσον ἀπέχουσι ἀνατολαὶ ἀπὸ δυσμῶν.

Ἄρκεῖ ἡ προσεκτικὴ ἀνάγνωσις ἐνὸς καὶ μόνου ὕμνου τοῦ Ρωμανοῦ νὰ ἀποδείξῃ τὴν πνευματικὴν καὶ γλωσσικὴν συγγένειαν τὴν μεταξὺ αὐτοῦ καὶ τοῦ Ἀκαθίστου· ὁ ἀναγνώστης θὰ συνήντα ὅλα τὰ σχήματα τοῦ λόγου, τὰς παρομοιώσεις, τὰς μεταφοράς, τὰς ἀντιθέσεις, τὰς παρονομασίας, τὴν παντελῆ ταυτότητα καὶ ὡς πρὸς τὴν ἐσωτερικὴν καὶ ἐξωτερικὴν μορφήν τοῦ λόγου καὶ θὰ ἐπέλθετο ἀσφαλῶς ὅτι εἰς καὶ ὁ αὐτὸς εἶναι ὁ ποιητὴς τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, ὁ καὶ τῶν ἰδιομέλων Κοντακίων μελωδός, ὁ μέγας Ρωμανός.

Ἡ ἰσχυροτέρα καὶ ἀδιάσειστος ἀπόδειξις ὅτι ποιητὴς τοῦ Κοντακίου «τῆ ὑπερμάχῳ στρατηγῷ τὰ νικητήρια» καὶ τῶν Οἴκων «Ἄγγελος πρωτοστάτης» κέξ, εἶναι ὁ Ρωμανός, κεῖται εἰς τὸ κατὰ τὴν Μ. Δευτέραν Κοντάκιον αὐτοῦ εἰς τὸν Πάγκαλον Ἰωσήφ, τὸ φέρον ἀκροστιχίδα «εἰς τὸν Ἰωσήφ Ρωμανοῦ». Οἱ οἴκοι τούτου πλέκονται πρὸς τὸ: «Ἄγγελος πρωτοστάτης» (*Pitra*, Anal. Sacra A, 67-77). Ἔρα ὁ Ρωμανός ὁ κατὰ τὸν 5' αἰῶνα ἀκμάσας γνωρίζει τὸν ὕμνον τοῦτον τῆς Ἀκαθίστου Ἀκολουθίας, τὸν ὁποῖον συνέταξεν ἐπὶ τῇ ἀπαλλαγῇ τῆς πόλεως ἀπὸ τῶν δεινῶν, καὶ κατ' αὐτὸν ἀλφαβητικῶς ἐποίησε καὶ ἄλλους, ὡς εἶναι καὶ ὁ εἰς τὴν Κοίμησιν τῆς Θεοτόκου (*Pitra*, ἔνθ' ἀνωτ. σ. 263-272) καὶ ἐπομένως οὐδὲ πόρρωθεν δύναται νὰ ἔχη οἰανδήποτε σχέσιν ὁ ὕμνος μὲ τὴν Κασσιανὴν ἀκμάσαν κατὰ τὸν 9' αἰῶνα.

Ἡ ἔκδοσις τῶν 10 Κοντακίων τοῦ Ρωμανοῦ ὑπὸ τοῦ Ἰταλοῦ Μιονί ἐκτὸς τοῦ ὅτι ἐγνώρισεν ἡμῖν δέκα νέα ἀριστουργήματα τοῦ μεγάλου ποιητοῦ, ἔχυσεν ἄπλετον φῶς καὶ εἰς τὸ σκοτεινὸν ζήτημα τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου, τὸ ὁποῖον ἐθεωρεῖτο σκάνδαλον, πῶς εἰς ὑπόθεσιν χαροποιάν, οἷα εἶναι ἡ ἑορτὴ τοῦ Εὐαγγελισμοῦ, διὰ τὴν ὁποῖαν εἰδικῶς ἐποιήθη ὁ ὕμνος ἐν ᾧ ἀντηχεῖ τὸ «χαῖρε», ὑπεισηλθε παιὸν νικηφόρος ἐξυμνῶν τὴν ὑπέρμαχον στρατηγόν. Τὸ σκάνδαλον μὲ τὴν ἀγόρευσιν τοῦ Ρωμανοῦ καὶ τὴν ἐξιστόρησιν τῶν καταλαβόντων τὴν πόλιν δεινῶν θεωρεῖται λῆξαν καὶ ὀφείλομεν χάριτας εἰς τὸν φιλόπονον ἐκδότην τοῦ ἱστορικοῦ τούτου Κοντακίου διὰ τοῦ ὁποῖου ὁ ἀδάμας τοῦ Ἀκαθίστου ὕμνου ἐπικολλάται πάλιν εἰς τὸ ἀποφιλωθὲν στέμμα τοῦ ἀθανάτου ποιητοῦ.

† Ο ΠΡ. ΛΕΟΝΤΟΠΟΛΕΩΣ ΣΩΦΡΟΝΙΟΣ ΕΥΣΤΡΑΤΙΑΛΗΣ

Λεξικὸν τῆς Ἑλληνικῆς γλώσσης. Α'. Ἱστορικὸν λεξικὸν τῆς Νέας Ἑλληνικῆς τῆς τε κοινῶς ὀμιλουμένης καὶ τῶν ἰδιωμάτων. Τόμος δεύτερος ΑΝ-ΑΠ. Σελ. 647+κγ'. 4^ο. Ἐν Ἀθήναις 1939. Τυπογραφεῖον «Ἐστία».

Ὁ δεύτερος τόμος τοῦ ἱστορικοῦ λεξικοῦ τῆς νέας Ἑλληνικῆς ὁ τόσον ἀνυπομόνωσ ἀναμενόμενος ὑπὸ τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὴν Ἑλληνικὴν γλῶσσαν τὴν τε ἀρχαίαν, τὴν μεσαιωνικὴν καὶ τὴν νεωτέραν, εἶδεν, εὐτυχῶς, τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος κατὰ τοὺς τελευταίους μῆνας τοῦ λήγοντος ἔτους. Εἰς τὰς σελίδας αὐτοῦ περιλαμβάνονται τὰ ἀπὸ τοῦ ἀνμέχρι τοῦ ἀπόρουγα (ἢ) ἄρθρα, ἐν δὲ τῷ προλόγῳ ὑπάρχει πλούσιος πίναξ τῶν ἀπὸ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ πρώτου τόμου ἐκδοθέντων καὶ ἀποδελτιωθέντων ἐντύπων, πρὸς δὲ καὶ τῶν κατὰ τὸ αὐτὸ χρονικὸν διάστημα ἀποδελτιωθέντων χειρογράφων, ἅτινα περιῆλθον εἰς τὴν κατοχὴν τοῦ γραφείου τοῦ Ἱστορικοῦ λεξικοῦ. Ἐν τέλει τοῦ τόμου παρατίθεται μικρὸς κατάλογος προσθετέων ἄρθρων, ἀναγράφονται δ' ἐν μιᾷ σελίδι καὶ αἱ εἰς τὰ δημοσιευθέντα ἄρθρα τοῦ τόμου προσθήκαι καὶ διορθώσεις.

Ἐν τῷ μετὰ περισσῆς ἐπιμελείας ἐκδοθέντι δευτέρῳ τούτῳ τόμῳ ἐφηρμοσθη, ὡς εἰκός, ἢ ἐν τῷ πρώτῳ τόμῳ ἀκολουθηθεῖσα μέθοδος ἐν τῷ πρώτῳ δῆλα δὴ μέρει ἐκάστου ἄρθρου, μετὰ τὸ λῆμμα, ἀναγράφονται αἱ κατὰ τόπους παραλλαγὰι τῆς λέξεως, ἐν τῷ δευτέρῳ δίδεται ἢ ἐτυμολογία αὐτῆς μετὰ συντόμων παρατηρήσεων, ἐν δὲ τῷ τρίτῳ σημειοῦνται αἱ διάφοροι σημασίαι, ὡς πρώτης ἀναγραφομένης τῆς ἀρχαίας ἢ